

דיעת הייעוד

סמארטפונים יודעים לעשות דברים מדהימים. דוגמה מצוינת לכך היא 'ווייז', מערכת הניווט השיתופי הישראלית שנרכשה בידי גוגל ב-2013. אבל יש דבר אחד שאפילו ווייז אינו יודע לעשות. הוא יכול לומר לכם איך להגיע, אבל לא לאן. לאן – אתם צריכים להחליט בעצמכם.

ההחלטה החשובה ביותר שאנו יכולים להחליט בימי חיינו היא לאן אנחנו שואפים להגיע. בלי תחושה של ייעוד ושל יעד, חיינו אובדי דרך. אם איננו יודעים לאן אנחנו רוצים ללכת, לא נגיע למחוז חפצנו גם אם ניסע במהירות הבזק. ובכל זאת, יש אנשים העוסקים חודשים ארוכים בתכנון חופשה ואינם מקדישים ולו יום אחד לתכנון חייהם. הם פשוט נותנים לחיים לקרות.

הדבר נכון באשר ליחיד, וגם באשר לאומה. וזה עניינה של פרשתנו. הקב"ה, בפי משה, מעמיד את הבחירה הנוקבת. "אם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אִתָּם, וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַנָּה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִי... וְנָתַתִּי שְׁלֹם בְּאָרְצְךָ וְשָׁכַבְתֶּם וְאִין מַחְרִיד" (ויקרא כו, ג-1). לעומת זאת, "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה" (שם, יד), יתחולל אסון. הקללות המפורטות כאן באריכות הן מן התיאורים המבעיתיים ביותר במקרא. דיוקנו של חורבן לאומי נורא.

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

הפרשייה כולה, הברכות וגם הקללות, יכולה להתפרש כטבעית וכעל-טבעית. על פי הפרשנות העל-טבעית, גורלו של עם ישראל, לפחות בימי המקרא, היה תוצאה ישירה של מידת נאמנותו לתורה. אלוהים התערב שוב ושוב בהיסטוריה, באורח נסי, כדי לגמול טוב על טוב ורע על רע. כל שנה של שלווה ושגשוג הייתה פרי שמיעה בקול ה'. כך הבינו נביאי ישראל את ההיסטוריה.

אך אפשר להבין את הפרשה גם במישור הטבעי. על פי קריאה כזו, ההשגחה האלוהית פועלת דרכנו, בתוכנו. בני ישראל בארץ ישראל יהיו תמיד מוקפים באימפריות ובאויבים גדולים וחזקים מהם. הם תמיד יהיו תלויים בחסדיו המתעתעים של הגשם, בלי מקור מים קבוע ויציב דוגמת הנילוס, הפרת והחידקל. לפיכך, תמיד ימצאו את עצמם תולים עיניהם בשמיים. גם יהודים חילונים מבינים זאת לא-פעם; ידוע שבהם דוד בן-גוריון שאמר, "בישראל, כדי להיות ריאליסט צריך להאמין בנסים".

גם על פי הבנה זו חייו של עם ישראל הם יוצאי דופן – אבל יוצאי דופן באופן טבעי. הם נקבעים בדבר ה', אבל ה', מבחינה זו, אינו שר ההפתעות של ההיסטוריה, אלא מורה המלמד אותנו לחיות באופן שנתברך בו. התורה היא מערכת הנחיות לחיים מאת מעצבם של החיים. לכך מכוון ספר הזוהר באומרו שבראשית הזמנים הקב"ה "הסתכל בתורה וברא את העולם". חיים על פי התורה פירושם, על פי תפיסה זו, התאמה עצמית לכוחות המאפשרים לאדם שגשוג – בייחוד אם אתם בנים לעם קטן המוקף אויבים.

המיוחד בחברה שהתורה משרטטת הוא שבחברה זו כל יחיד חשוב. הצדק צריך להיעשות ולהיראות. העשיר אינו יכול לקנות

זכויות יתר, והאביון אינו מושלך לקרן זוית. בחגים הלאומיים מקפידים שכולם ישתתפו – ובפרט היתום, הגר והאלמנה. חלק מן התבואה והיבול מוקצה למי שאין לו. מעסיקים נדרשים לנהוג בשכיריהם בהגינות וברגישות. אמנם עדיין קיימת עבדות, אבל ליום אחד מדי שבוע העבדים נהנים מאותו חופש שאדוניהם נהנים ממנו. פירושם של כל אלה הוא שלכל אדם יש "מניות" בחברה – ועל כן הוא יהיה מוכן, בעת צרה, למסור עליה את נפשו. כשבני ישראל נלחמו, הם לא גויסו בשוט כהמון עבדים כדי לשפוך את דמם על האדרת שמו של השליט. הם נלחמו למען קבוצת השייכות שלהם, למען עצמם וקהילתם, ועל כן הצליחו להרוץ צבאות גדולים מצבאם ומדינות הגדולות ממדינתם שבעתים.

וחשוב מכך, בחברה הזו יש ייעוד ויעד. על זאת נסבה המילה השוזרת את פרשת הקללות כפזמון חוזר, "קרי". שבע פעמים מופיעה המילה בפרשה, ואלו הן הופעותיה היחידות בתנ"ך כולו. **וְאֵם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי – וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי וְיִסְרַתִּי אֶתְכֶם אַף אֲנִי שָׁבַע עַל חַטְאֹתֵיכֶם** (כו, כז-כח). פירושים רבים ניתנו למילה זו. אונקלוס תרגמה "בְּקִשְׁוִי", כלומר בהקשיית הלב. רב סעדיה גאון זיהה קרי עם מרי, מרדנות. רש"י מצטט את "רבתינו" שהסבירו "עראי, במקרה, שאינו אלא לפרקים". עוד מפרשים דיברו על "גבורה וניצוח", או על לשון איבה ועוינות. אולם הרמב"ם (ובמידה זו או אחרת גם חזקוני, רשב"ם, רש"י ואבן-עזרא) סבר שהמילה קשורה ל"מקרה". משמעות הפסוקים שציטטנו ומקביליהם, לפי הרמב"ם, היא אפוא "אם תאמינו שמה שקורה לכם מתרחש במקרה, אשאר את גורלכם בידי המקרה".

ואם כן, ספר ויקרא חוזר סמוך לסופו אל מילות הפתיחה שלו, ומעמיד ברירה גורלית בין קריאה לבין קרי; בין מקרא לבין

מקרה; בין ראיית החיים כקריאה, כזימון, כייעול, לבין ראייתם כמקרה, כהתרחשות אקראית חסרת משמעות.

מה שנכון לגבי אומה נכון, כאמור, באשר ליחיד. אם אתם מפרשים את הקורות אתכם כמקרה גרידא, המקריות אכן תשלוט בחיכם. לכך מכוון מאמר חז"ל "כל מקום שנאמר 'זיהי' אינו אלא לשון צער".¹ אם בעיניכם הדברים פשוט "נהיים", אם אתם מניחים לדברים פשוט "לקרות", תהיו גם אתם נתונים לגחמות הגורל ולשיגיונותיהם של אחרים. אך אם אתם מאמינים שאתם נמצאים פה בשביל איזו תכלית, חייכם ייטענו במוכוונות אל התכלית הזו. האנרגיות שלכם יתמקדו. תחושת השליחות תיתן לכם כוח. ותפעלו גדולות.

זוהי התובנה המיוחדת שהיהודים הביאו לעולם. להבדיל מהעמים האחרים בזמנם, ומהאתאיסטים בזמננו, הם לא האמינו שהמקרה שולט בעולם לבדו. האם היה זה מקרה ותו לא שתנודה אקראית בשדה הקוונטי חוללה את המפץ הגדול והביאה את היקום לידי קיום? רק במקרה התארגן היקום כולו בהתאם לכל ששת הקבועים המתמטיים החיוניים להיווצרות הכוכבים וכוכבי הלכת והיסודות הכימיים הנחוצים להופעת חיים? רק במקרה נוצרו חיים מחומר דומם? רק מקרה הוא שבין כל מאה מיליון צורות החיים שהתקיימו ושמתיקיימות בכדור הארץ יש רק אחת, הומו ספיינס, המסוגלת לשאול "למה"?

תפיסת העולם כמקרה אינה סותרת את עצמה. היא מתיישבת עם כל הידע המדעי שיש לנו כיום, ואולי עם כל הידע המדעי שיהיה לנו אי פעם. זהו העולם כקרי. אנשים רבים חושבים בצורה הזו. כך היה תמיד. על פי התפיסה הזו אין שום "למה", לא לעמים ולא ליחידים. החיים פשוט קורים. אנחנו

כאן במקרה. היהודים האמינו אחרת. היטיב לתאר זאת דווקא ההיסטוריון הקתולי פול ג'ונסון:

אין עוד עם שדָּבַק כיהודים באמונה שלהיסטוריה יש תכלית ולאנושות יש ייעוד. בשלב מוקדם מאוד בקיומם הקיבוצי האמינו בני ישראל שהם גילו תכנית אלוהית למין האנושי, תכנית שהם עצמם קבוצת-הניסוי שלה. הם מילאו את תפקידם בקפדנות עצומה. הם דבקו במשימה בעקשנות הרואית גם לנוכח ייסורי שאול. רבים מהם מחזיקים באמונה זו עד היום. אחרים המירו אותה במאמצים עילאיים לקדם את העולם באמצעים אנושיים. החזון היהודי היה לאב-טיפוס של עוד חזונות נשגבים לאנושות, השואפים לגאולה אלוהית או אנושית. היהודים הם אפוא עמוד-הציר של המאמץ לנסוך על חיי האדם הוד של ייעוד.

האנשים המשנים את העולם הם אלה המאמינים שלחיים יש תכלית, כיוון, ייעוד. הם יודעים לאן הם רוצים ללכת ומה הם רוצים להשיג. במקרה של היהדות, תכלית זו ברורה: ליצור בלב הישימון האנושי נווה מדבר המוכיח שחופש וסדר יכולים להתקיים בצוותא חדא, שאפשר לקיים חברת מופת של דאגה לחלשים ועזרה לנזקקים, שתיתכן חברה שבניה ענווים דיים לייחס את הצלחותיהם לאלוהים ואת כישלונותיהם לעצמם, מקום שבו אנו מוקירים את החיים, באשר הם מתנת האל, ומשתדלים בכל כוחנו לעשותם קרושים. בקיצור – להיות מופת עולמי להפך הגמור מהאלימות והאכזריות שנוקטים כיום אי-אלה קיצונים דתיים בשם אלוהים.

אולם כדי לקיים את המופת הזה נדרשת מאתנו תחושה של ייעוד משותף. זו הבחירה שה', בפי משה נביאו, העמיד בפני בני ישראל. מקרא או מקרה? האם החיים סתם קורים, או שהם קריאה מאלוהים ליצור יופי מוסרי ורוחני שיגאל את האנושיות שלנו מהמרוץ האכזרי אל הכוח? "לנסוך על חיי האדם הוד של ייעוד": היהודים נקראו להראות לעולם כולו כיצד עושים זאת.

1. תלמוד בבלי, מגילה י ע"ב.